

nuodėmę kaip mūsų pačių sąžinė. Didysis rašytojas ir psichologas Dostojevskis sako, kad nusikaltėlis grįžta į nusikaltimo vietą. Jis tarsi nori save apgauti: gal tai nebuvo taip bloga, gal to apskritai nebuvo. Bet sąžinė nenumaldomai jam primena kiekvieną nusikaltimo smulkmeną. Žmogžudys Roskolnikovas, padaręs nusikaltimą, visiškai prarado ramybę. Sąžinės nerimas galiausiai privertė jį pasiduoti policijai. Kaip giliai į žmogaus širdį prabyla žmogaus sąžinė! Žmogžudys būtų viską atidavęs, kad tik kas būtų sugrąžinęs jam ramybę.

Didysis Indijos sūnus Mahatma Gandis dienoraštyje aprašo savo pirmąją vagystę. Jis buvo pasiskolinęs pinigų ir, neturėdamas iš ko jų gražinti, pavogė savo tėvo auksinę apyrankę. Tėvas jos nepasigedo, ir vagystė liko nepastebėta. Deja, jaunuolis neturėjo ramybės. Kartą, sutikęs tėvą, jau norėjo prisipažinti, bet kažkas tarsi užčiaupė lūpas. Pagaliau savo kalbę surašė ant kortelės, prašydamas atleidimo. Ką tuomet išgyveno šis didis žmogus, žinome iš jo dienoraščio. Jame Mahatma rašo: „Tėvas, perskaitęs mano raštelį, užsimerkė ir, akimirka patylėjęs, raštelį suplėšė. Paskui pasakė: „Labai gerai, sūnau, kad šitai padarei“. Nuo to laiko mano santykiai su tėvu tapo visai kitokie. Supratau, kad aš tėvą myliu ir kad tėvas myli mane. Daugiau jokie šešėliai mūsų santykių nedrumstė“.

Ignaco Kliugo (I. Klug) knygoje „Sielos gėmės“ aprašytas vieno nusikaltėlio skundas: „Kai girdžiu bažnyčios varpus, prieš mane iškyla mano vaikystės prisiminimai. Trumpam pasijuntu tarp savo namiškių, su kuriais nuskambėjus vakaro maldos varpui aš drauge meldavaus... O, kad būčiau ir vėliau meldęsis, kad būčiau lankęs bažnyčią, kad būčiau stropiai dirbęs, užuot girtuokliavęs, – nesėdėčiau dabar pataisos namuose“.

Prisikėlusio Kristaus pirmasis pavedimas saviesiems apaštalams buvo nuodėmių atleidimas: „Kam atleisite nuodėmes, tiems jos bus atleistos, o kam sulaikysite – sulaikytos“ (Jn 20, 23). Kristus įsikūnijo, kentėjo, numirė ant kryžiaus ne tam, kad gydytų mūsų kūno ligas, bet kad pašalintų didžiausią kliūtį, kuri kaip neperžengiama siena skiria mus nuo Dievo. Savo Bažnyčiai jis paliko Susitaikymo sakramentą, griauančią nuodėmės viešpatavimą. Ligonį Kristui atnešė keturi vyrai. „Negalėdami dėl minios prinešti jį prie Jėzaus, jie praplėšė stogą namo, kur jis buvo, ir padarę skylę, nuleido žemyn neštuvus, ant kurių gulėjo paralyžiuotasis“. Vyrų pastangos pasiteisino. Mieli tikintieji, visos mūsų pastangos kovoje su nuodėme pasiteisina šimteriopai. Nepagailėkime pastangų – darbuokimės patys, padėkime savo vaikams, jaunimui, artimiesiems! Naudokimės mums Kristaus paliktomis priemonėmis! Mums prie Kristaus nereikia leisti pro stogą: bažnyčių durys atviros, klausyklose nesunkiai galime rasti kunigą, kuris ištars: „Sūnau, tau atleidžiamos nuodėmės“.

Parengė V. S.

Kardinolas Christoph Schönborn

Apie rūšių įvairovę kūriniuose

Trečioji katechezė

(Vienos šv. Stepono katedra, 2005 m. gruodis)

Antroje katechezėje apie tikėjimą sukūrimu kalbėjome bendrai: „Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę“. Visa, kas yra, pasak tikėjimo sukūrimu, kyla iš Kūrėjo nepelnyto suverenaus akto. Tą išpažįstame *Tikėjimo išpažinime* išreiškdami tikėjimą į vieną Dievą, Tėvą, dangaus ir žemės Kūrėją. Bet, pamėginus prie klausimo prisiartinti labiau, jis darosi sunkesnis: ką tai konkrečiai reiškia? Pradžios knygoje, Biblijos pirmajame skyriuje, sakoma, jog Dievas sukūrė visas rūšis. Ar jos buvo sukurtos kaskart atskiru kuriamuoju aktu? Šimtmečius iki XVIII ir XIX a. gyvavo įsitikinimas: rūšys yra nekintamos ir sukurtos Dievo, kiekviena iš jų atskirai. „Rūšių kaita“ – ši idėja kelią ėmė skintis XIX a. Pasak jos, rūšys išsirutuliojo laipsniškai nuo paprasčiausių pradmenų iki sudėtingų žinduolių ir žmogaus. Jos nėra nekintamos, ir jų atsiradimą galima visiškai paaiškinti natūraliomis priežastimis!

Darwino pagrindinio kūrinio pavadinimas – „*Origin of Species*“, „Rūšių atsiradimas“ natūraliosios atrankos būdu. Šio – dar kartą kartoju – pasaulinės reikšmės kūrinio (kuris, nors ir daug kur kritikuotinas, vis dėlto yra klasikinis!) pratarmės pabaigoje Darwinas taip apibendrina savo teorijos siekį bei esmę:

„Esu tvirtai įsitikinęs, kad rūšys nėra nekintamos, bet kad tam tikrai giminei priklausantieji yra kitų, dažniausiai jau išnykusių rūšių palikuonys ir kad pripažintos tam tikros rūšies atmainos yra šios rūšies palikuonys. Ir lygiai taip pat tvirtai esu įsitikinęs, kad natūralioji atranka yra svarbiausia, nors ir ne vienintelė, kaitos šerdis“.

Sąžiningai, intensyviai galynėdamasis, Darwinas atsakė savo ankstesnio, Biblija grindžiamo požiūrio, kad, anot jo paties žodžiu, „kiekviena rūšis sukurta savarankiškai“. Laiške savo draugui Josephui D. Hookeriui jis 1844 m. rašė: „It is like confessing a murder“ („tai tarsi prisipažintum nužudęs žmogų“) – taip jis jautėsi atsakydamas minties, kad rūšys yra Dievo sukurtos nekintamos, ir vietoj jos plėtodamas rūšių atsiradimo be „ypatingų kuriamųjų aktų“, visiškai natūraliai, idėją.

Šitaip dramatiškai Darwinas XIX a. įžengė į viešumą ir susilaukė neįtikėtinos sėkmės. Šiandien daug kas sako, jog tai tiesiog ne teorija, bet faktas. Tuo suabejojus ar bent tik iškėlus klausimų, kai kas reaguoja labai jautriai bei dirgliai, maža to, agresyviai. Tuo tarpu pastarųjų mėnesių debatai aiškiai parodė, kad klausimams dar yra daug erdvės ir jos jiems būtina palikti, kad kritinius klausimus kelia ne tik „varginantys skundeivos“ ar „siaurakakčiai fundamentalistai“, bet ir rimti tyrinėtojai, rimti tiesos ieškotojai. Dalykui jie taip gerai

pasitarnauja, nes mokslui nieko nėra blogiau kaip draudimas klausti bei ieškoti.

Šiandien norėčiau žengti drąsų žingsnį – panagrinėti pasakojimą apie sukūrimą, pirmąjį Pradžios knygos skyrių; šis pasakojimas nėra mokslinė žinia, nes jis tikrai nėra mokslinis šiuolaikinio gamtamokslio prasme, tai veikiau tekstas, pateikiantis esminę žinią, nukreiptą į mąstymą ir todėl svarbią ir pokalbiui su mokslu.

Žvilgsnis į pasakojimo apie sukūrimą žinią

Pradžios knygoje, kalbant apie trečiąją kūrimo dieną (1, 11–13), rašoma: „Dievas tarė: ‘Teželdina Žemė augmeniją: augalus, duodančius sėklą, ir visų rūšių vaismedžius, vedančius žemėje vaisius su sėklomis!’ Taip ir įvyko. Žemė išželdino augaliją: augalus, duodančius savo sėklą, ir visų rūšių medžius, vedančius vaisius su sėklomis. Ir Dievas matė, kad tai gera. Atėjo vakaras ir išaušo rytas, trečioji diena“.

Po to, kaip žinome, eina ketvirtoji kūrimo diena, kaip tik dabar sukuriamos žvaigždės, „šviesuliai dangaus skliaute“. Pati šviesa, pasak Pradžios knygos, sukurta pirmąją dieną. Prisiminkime Haydno „Sukūrimą“ ir nuostabų šviesos sukūrimo momentą. Po to – penktoji ir šeštoji kūrimo diena: atsiranda gyvūnai vandenyje bei žemėje ir galiausiai sukuriamas žmogus:

„Dievas tarė: ‘Teknibžda vandenys gyvūnų daugybe, teškraido paukščiai viršum žemės po dangaus skliautu!’ Taip ir įvyko. Dievas sukūrė didžiuosius jūros gyvūnus bei kitus judančius visų rūšių gyvūnus, knibždančius vandenyse, ir visus visų rūšių sparnuočius. Ir Dievas matė, kad tai gera. Dievas palaimino juos, tardamas: ‘Būkite vaisingi ir dauginkitės! Pripildykite jūrų vandenį, o paukščiai tesidaugina žemėje!’ Atėjo vakaras ir išaušo rytas, penktoji diena. Dievas tarė: ‘Tepagimdo žemė visų rūšių gyvūnus: galvijus, roplius ir visų rūšių laukinius gyvulius!’ Taip ir įvyko. Dievas padarė visų rūšių laukinius žemės gyvulius, visų rūšių galvijus ir visų rūšių žemės roplius. Ir Dievas matė, kad tai gera. Tuomet Dievas tarė: ‘Padarykite žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą; tevaldo jis ir jūros žuvis, ir padangių sparnuočius, ir galvijus, ir visus laukinius žemės gyvulius, ir visus žemėje šliaužiojančius roplius!’ Dievas sukūrė žmogų pagal savo paveikslą, pagal savo paveikslą sukūrė jį; kaip vyrą ir moterį sukūrė juos“ (Pr 1, 20–27).

Akivaizdu, kad šis tekstas nėra gamtamokslinis dokumentas. Šventajame Rašte to ir nesiekama. Pacituosiu jums gražią šventojo Augustino mintį iš jo rašto, kuriam kritikuojamas manichėjas Feliksas:

„Evangelijoje neparasyta, jog Viešpats sakęs: „Siunčiu jums Šventąją Dvasią, idant ji jus pamokyti, kas yra saulės ir mėnulio judėjimas“. Jam rūpėjo, kad būtų krikščionių, o ne astronomų! Norint tapti pastaraisiais, užtenka žinių, kurių žmonės apie šiuos dalykus savo naudai gali

išmokyti mokykloje! Tiesa, Kristus sakė, jog Šventoji Dvasia ateisianti, kad pamokyti mus visokios tiesos, bet jis ten nekalba apie saulės ar mėnulio judėjimą! Bet jeigu manai, kad mokymas (apie šiuos dalykus) priklauso tiesai, kurią Kristus pažadėjo suteikti per Šventąją Dvasią, tada tavęs klausiu: kiek gi yra žvaigždžių? Teigiu, jog tokie dalykai krikščioniškajam mokslui nepriklauso... tuo tarpu tu tvirtini, jog jam priklauso ir tai, kaip buvo sukurtas pasaulis ir kas pasaulyje vyksta“ (Augustinas. *Contra Felicem Manichaeum* I, 10 [PL 42, 525]).

Tad jau Augustinas mums rodo: tyrimus norint išsiaiškinti „kaip“ galime ramiai palikti mokslui, nes Kristus neketino mūsų to mokyti. Bet net ir tada, ar turėtume laikytis griežto atidalijimo: čia – tikėjimas su savo dokumentais, Biblija, Bažnyčios magisteriumu bei jo apmąstymais, o ten – gamtamokslis su savo metodais, hipotezėmis, teorijomis bei rezultatais? Taip griežtai atskirti neįmanoma. Juk tikėjimas, lygiai kaip ir mokslas, turi reikalą ir su gyvenimu.

Didysis teologas Karlas Rahneris jau 1959 m. yra pareiškęs, jog teologui nevalia laikytis taip „tarsi gamtamokslio ir teologijos klausimai bei žinios neturėtų jokių sąlyčio taškų“ (Karl Rahner. *Vorwort zu Paul Overhage: Um das Erscheinungsbild des ersten Menschen*. 3D7, Freiburg 1959). Tas pat, žinoma, pasakytina ir gamtamokslio atstovų atžvilgiu. Todėl man visiškai nepriimtini šūksniai iš gamtamokslio stovyklos į tokius klausimus nesikišti. Pripažįstu, kad gamtamoksliniu aspektu nesu kompetentingas, tačiau, manau, kad šiek tiek išmanau teologiją, ir laikausi nuomonės, jog mums visiems naudinga kelti vienas kitam klausimus, keistis tarp savęs mintimis.

Juk čia aptarinėjami klausimai svarbūs visiems. Todėl neturėtų būti draudžiama klausti, mąstyti, kritikuoti, tarti savo žodį! Tad džiaugiuosi, kad debatai šiuo klausimu plėtojami ir toliau.

Dar kartą: Biblija nėra gamtamokslinis pranešimas ir nesiūlo kokios nors teorijos apie pasaulio atsiradimą ir rūšių išsirutuliojimą. Tačiau gamtamokslinė rūšių atsiradimo traktuotė nėra vienintelis artinimosi prie tikrovės būdas. Manau, jog turėtume nuolatos pabrėžti: prie tikrovės galima artintis įvairiopa – filosofiniu, meniniu, religiniu ir gamtamoksliniu būdu. Vienas būdas ne mažiau tikras už kitą, visi jie tėra skirtingi artinimosi prie tos pačios tikrovės būdai.

Ką mums sako septynios kūrimo dienos

Biblija nėra gamtos mokslo vadovėlis, tačiau joje irgi pateikiami artinimosi prie tikrovės būdai. Pamėginasi atkreipti dėmesį į kelias ištaras apie tikrovę iš Pradžios knygos pirmojo skyriaus. Kadangi yra septynios kūrimo dienos, šešios, kai Dievas darbavosi, ir septintoji, kai jis ilsėjosi, norėčiau išskirti septynis punktus, septynias kūrimo dienas, ir į juos kartu su jumis šiek tiek pasigilinti.

1. Visa, kas yra, yra sukurta.

Tai pirmutinė pamatinė Biblijos ištara apie tikrovę. Tai visa kita laikantis pagrindas. Niekas iš to, kas yra, nėra „pats iš savęs“. Niekas iš to, kas yra, nėra pats savęs padaręs, pats savęs sukūręs. Gamtamokslyje šiandien daug aptarinėjama, kokių mastu egzistuoja tai, kas vadinama „savaimine organizacija“. Toks reiškinys kaip savaiminė organizacija iš tiesų gali egzistuoti. Čia norėčiau atkreipti dėmesį į Ericho Jantscho, austro, dėsiusio Berklyje, knygą: *„Die Selbstorganisation des Universums. Vom Urknall zum menschlichen Geist“* (München 1979). Tačiau iš savęs paties niekas neturi būties bei veikimo. Apaštalas Paulius apie žmogų kartą yra pasakęs žodžius, tinkančius ir visai kūriniui: „Ir ką gi turi, ko nebūtum gavęs?“ (1 Kor 4, 7).

Tokia yra pirmoji Biblijos mums sakoma tiesa. Ir ši tiesa iki tam tikro laipsnio visiškai prieinama protui. Aš nesu pats iš savęs ir pati iš savęs nėra mane supanti tikrovė. Prie to nuolatos grįšiu kitose katechezėse.

2. Pasauliui būdinga neapsakoma įvairovė – žmonių ir kūrinių įvairovė, žvaigždžių įvairovė, įvairovė mūsų planetoje, beribė gyvybės, augalijos ir gyvūnijos įvairovė.

Pagrindinė pirmųjų Biblijos puslapių žinia yra tokia: ši įvairovė yra gėris, ji yra norėta Dievo, ji yra Dievo valios padarinys. Bibliškai išlavintai ausiai tai galbūt artima, tačiau mąstymo istorijai tikrai ne. Šiek tiek pasidairius žmogaus mąstymo istorijoje, aiškiai iškyla dvi didelės pakraipos, priėjusios prie visiškai kitų rezultatų. Dvasios istorijoje visados teko užsiiminėti negincijamu įvairovės faktui. Bet kodėl egzistuoja tai, kas įvairu? Nesitenkinant paviršutinišku konstatavimu, kad kas nors tiesiog „čia“ yra, tenka leisti gilyn bei klausti: iš kur kyla daugis, įvairovė, daugialypiškumas?

Viena mąstymo tradicija teigia: daugis yra „nelaimingo atsitikimo“, taip sakant, „pirmapradžio nelaimingo atsitikimo“ ženklas. Iš pradžių būta tikrai vienybės, vienio. Dėl „pirmapradžio nelaimingo atsitikimo“ vienybė sudužo ir atsirado daugybė. Tarsi kaskadomis vienis išsi-sklaidė į įvairovę. Tokia mąstymo tradicija pirmiausia aptinkama neoplatonizme, taip pat vadinamajame gnosticizme, plačiai paplitusiam iki šiandien. Įvairovė šiai mąstymo tradicijai yra nuopuolio, dekadanso ženklas, ir juo toliau pasaulis nuo vienybės, juo jis silpnesnis, įvairialypiškesnis, kraštutinę ribą, pasak neoplatonizmo, sudarant materijai, kuri taigi vertinama visiškai neigiamai. Įvairovė išreiškia dekadentinę neigiamą būklę. Iš tiesų to neturėjo nutikti. Todėl šiai mąstymo tradicijai visada svarbu vėl panaikinti įvairovę, sugrįžti į vienybę: įvairovė vėl nurinkntina, kad būtų įkelta į vienybę.

Manau – ir sakau tai labai atsargiai, – kad šios mąstymo tradicijos „atmaina“ yra budistinė pasaulėžvalga. Sakau tai atsargiai, nes ją tikrai per menkai išmanau.

Kiek esu susipažinęs, šiai didžiajai religinei Azijos tradicijai pasaulio įvairovė yra „maya“, apgaulė, iliuzija.

Kitą požiūrį labai išpopuliarino evoliucionizmas. Jis tapo toks populiarus, kad mūsų šiandienėje gyvenimo jausenoje laikomas savaime suprantamybe, savotiška nebesuabejotina savaime suprantamybe. Tai tvirtinimas ir daugelio įsitikinimas, jog visa to, kas gyva, įvairovė yra ne tvarkančiojo proto, valios, „kūrimo plano“ išraiška, bet atsitiktinumo vaisius. Atsitiktinumo ir būtinumo žaismas per atsitiktinius pokyčius bei išgyvenimo galimybes kovojant už būtį pagimdęs didžiulę įvairovę, besispraudžiančią į visas pasaulio nišas bei visus kampelius, kur tiktai kaip nors gali rutuliotis gyvybė. Tad gyvybės įvairovė būtų begalinis atsitiktinių pokyčių ir lygiai tokių pat atsitiktinių išgyvenimo galimybių žaismas. Visa vyksta taip, kad kokiam nors atsitiktiniam pokyčiui randasi gera galimybė, taip sakant, niša, išlikti bei įsitvirtinti. Šiuo požiūriu neįtikėtina gyvybės formų gausa atsirado būtent šitaip – užpildant visas įsivaizduojamas žemės nišas išsirutuliojo neapsakoma ir begalinė gyvybės formų įvairovė.

Savo garsiaame veikale Darvinas nuolatos kovoja su idėja, jog tam, kad paaiškintum rūšių įvairovę, būtina pasitelkti „kūrimo planą“. Jis trokšta tai kuo aiškiau „paaiškinti natūraliai“. Jis nori surasti paaiškinimą, kuris nereikalautų remtis kuriamaisiais aktais. Pabrėžkime: tai visiškai teisėta. Net jei Darwinui buvo susidaręs įspūdis, jog jis čia daras „žmogžudystę“, nes turėjo ar tarėsi turįs įveikti savo paveldėtus religinius įsitikinimus, tai visiškai teisėta. Gamtamoksliniam metodui rūpi natūralios priežastys, rūpi kuo išsamiau paaiškinti bei pagrįsti sąryšius natūraliomis priežastimis. Šis metodinis apsiribojimas tikrai natūralių priežasčių paieška lėmė būtent šio metodo, kuriuo pasiekta milžiniškų rezultatų, sėkmės istoriją. Pavojus tik tas, jog užmirštos šio metodo ribos ir manoma, kad dabar jau išvysta viskas. Iš tiesų labai tiksliai tepažvelgta į siaurą segmentą, kurio nevalia laikyti visa tikrove.

Biblijos akimis, įvairovė nėra nei nelaimingas atsitikimas, nei atsitiktinumas, ji išreiškia Dievo esmę ir valią.

Šventasis Tomas Akvinietis, didysis mokytojas apie kūrinių, savęs klausia, ar daiktų daugis bei skirtingumas šiame pasaulyje kyla iš Dievo. Jis aptarinėja jau Antikoje žinotą atomistų, materialistų tezę apie atsitiktinumą bei priešpriešina jai poziciją, kad įvairovė yra Dievo norėta:

„Juk jis pašaukė daiktus į egzistenciją, kad perteiktų kūriniams savo gerumą bei per kūrinius jį išreikštų. O kadangi vienu kūriniu jo neįmanoma pakankamai išreikšti, jis sukūrė daug ir skirtingų kūrinių, idant tai, kuo vienas kūrinys nepajėgia dieviškojo gerumo išreikšti, būtų papildyta kitu. Juk gerumas, kuris Dieve yra paprastas ir vienalytis, kūriniuose yra daugialypis ir padalytas“ (Tomas Akvinietis. *Summa Theologica* I, 47, a. 1).

Kitaip tariant, Dievui atspindėti vieno kūrinio nepakanka. Dievo apstumui atspindėti reikia jų ištiso apstumo.

Kūrinių įvairovė yra daugialypė Dievo gerumo išraiška. Iš to išplaukia pamatinis padarinys: tikėjimo sukūrimu akimis, visi kūriniai yra teigiami. Išminties knygos vienoje vietoje sakoma: „Tu neįjauti neapykantos nė vienam savo kūrinui“. Nėra nė vienos neigiamos sukurtybės. Visi kūriniai yra savaip vertingi, savaip geri. Kiekvienas kūrinys, žvaigždė ar akmuo, gelė ar medis, gyvūnas ar žmogus, savitai atspindi Dievo tobulumą ir gerumą.

Visi jie, kaip tokie, vertingi, visi geba savarankiškai veikti; prie to dar grįšime. Tad tikėjimas sukūrimu esmingai pagrindžia teigiamą požiūrį į kūriniją ir į visas jos apraiškas bei pakopas. Atskirai dar turėsime paklausti: jei jau taip yra, kodėl šioje geroje kūrinijoje tiek daug žiaurumo, tiek daug to, kas neigiama?

Evoliucionizmas kaip pasaulėžiūra (ne kaip mokslinė teorija) vargo čia turi daug daugiau. Jam visa yra apimta tėkmės. Iš tiesų realiai nėra rūšių, giminių, daiktų savibūties. Tai, ką laikome rūšimis ir individualiais rūšyse, iš tiesų tėra „momentinės nuotraukos“ didžiojoje evoliucijos upėje. Niekas, kaip toks, nėra tvarus, nieko nėra čia dėl savęs paties, visa tėra perėjimas didžiajame evoliucijos sraute, visa yra atsitiktinis vaisius, kuriam pavyko išlikti, nes buvo „tinkamesnis“ už kitus.

Manau, kad toks požiūris į kūrinijos įvairovę yra labai neteisingas. Žmogaus nuostaba gamtos įvairovės akivaizdoje, stebėjimasis kūrinijos daugialypiškumu leidžia mums nuvokti ką kita. Visų pirma, mano nuomone, evoliucionizmas kaip pasaulėžiūra neįstengia pagrįsti, kodėl kas nors kaip toks yra vertingas, jei visa yra, taip sakant, laikina, praeinama, apimta evoliucijos tėkmės.

3. Įvairovė yra tvarkinga.

Klausimas, kas tiksliai yra „rūšis“ gyvūnijoje, visada buvo labai sunkus. Ką tai reiškia? Kiek sunkus šis klausimas ribinėse srityse, kur rūšių ribų neįmanoma griežtai nubrėžti, tiek aiškus jis yra pažvelgus į didžiąsias karalijas, abi gyvybės karalijas – augaliją ir gyvūniją; juk jos aiškiai skiriasi, net jei paribuose tas ne visada visiškai akivaizdu. Biblijoje aiškiai skiriami, viena vertus, augalai ir medžiai ir, kita vertus, gyvū būtybių knibždėlynas vandenyje, sparnuočiai danguje, visų rūšių gyvūnai. Kiekvienas priklausantis savo rūšiai iki pat žmogaus.

Tai, kad rūšys egzistuoja, galėtų būti tiesiog patyrimo tikrybė: katė nėra dramblys, o šuo nėra pelė. Medis tikrai nėra paukštis, o žmogus – beždžionė (ir priešingai!). Bet kas sudaro skirtingas rūšis? Ar Dievas jas sukūrė pavieniui – daugiametę saulutę ir ginkmedį, begemotą ir voverę? Čia atsiremiamė į seną žmogaus mąstymo klausimą, kurio negali išvengti nė evoliucionizmas: visada galime stebėti tik konkrečias pavienes būtybes, šį

šunį ir šią pušį, šį žiogą ir šį žmogų. „Žmonijos“ matyti negalime, lygiai kaip ir „katiškumo“ ar „pušiškumo“. Šis labai senas ginčas, kurio aidą girdime čia, Šv. Stepno katedroje, yra ginčas dėl universalijų: ar tikrovė „žmonija“ egzistuoja, ar tai tiktai „nomina nuda“, kaip teigia Umberto Eco paskutiniajame savo garsiosios knygos „Rožės vardas“ skyriuje, taigi tiesiog pavadinimai? Nominalizmas, kuris Vienoje buvo labai paplitęs – Pilgramo sakykla yra iškalbingas šio iš pagrindų skepticizmo paženklinto mokymo XV amžiuje liudijimas, – teigia, jog iš tikrųjų nieko neįmanoma realiai pažinti, kad vadinami daiktus klaidžiojame tamsoje.

Ar egzistuoja „žmonės“ kaip rūšis, kaip giminė? Man susidaro įspūdis, jog iš tikrųjų gamtamokslininkai šio klausimo nemėgsta. Jie jo vengia, nes jis per daug filosofinis. Jis neišvengiamai veda į metafiziką, o tai šiek tiek vargina. Šis klausimas taip pat sudaro keblumų diskutuojant dėl evoliucijos, rūšių kilmės. Ar apskritai egzistuoja „rūšis“? Tai klausimas, ar apskritai egzistuoja „esmės“? Šis klausimas nėra grynai akademinis. Jį nuolat kelsime svarstydami, ar žmogus tikrai yra „kūrinijos viršūnė“. Čia susiduriame su klausimu: ar žmogus esmiškai skiriasi nuo gyvūno, ar tiesiog yra atsitiktinis gyvūno variantas.

Panašiai kyla klausimų, susijusių su pereinamąja sritimi tarp to, kas negyva, ir to, kas gyva, taip pat tarp augalijos ir gyvūnijos. Kasdienybėje čia suponuojame esminius skirtumus. Mūsų „sveikas protas“ sako, kad augalas nėra gyvūnas. Mėsa, kurią šiandien valgiau per pietus, yra gyvūno. Valgyti mėsą gali atrodyti nepadoru, nesveika ar net atmetina. Tačiau pardavinėti mėsą ir tam žudyti gyvūnus leidžiama. Tuo tarpu žmonių žudyti nevalia.

Vegetaras atsisako valgyti bei žudyti gyvūnus, bet ne augalus. Nupjauta salota irgi yra nebegyva. Tačiau tai pagrįstai laikoma menkesniu kišimusi į gamtą negu gyvūno paskerdimas. Augalai, gyvūnai, žmogus – šios trys karalijos skiriasi iš esmės, net jei ribinėje srityje jas atskirti ne visada lengva.

Toks žvilgsnis į esmiškus skirtumus būtinas, kad apskritai galėtume pažinti daiktus. Štai aš matau jus sėdinčius katedroje, ir matote mane stovintį čia, priekyje. Nors daugelio jūsų asmeniškai nepažįstu, vis dėlto esu absoliučiai tikras, kad jūs esate žmonės. Mat suvoki, kad jūs esate žmogiškosios būtybės, o ne priešingai. Tikrai ne gyvūnai ir ne augalai.

Kartu su Biblija teigdami, kad Dievas sukūrė žmogų pagal savo paveikslą ir panašumą, kartu teigiame, jog jis sukūrė kai ką naują, kai ką naują iš esmės, ką kita nei gyvūnus ir augalus, net jei visi trys artimai giminingi. Bet kaip galime pateisinti tikėjimą, kad tai yra Kūrėjo darbas, kad ši tvarka atspindi jo kuriamąją valią? Ar šventojo Pranciškaus „Saulės giesmė“ tėra pamaldus susižavėjimas

mas, ar vis dėlto žymi tikrovė? Ar tai tėra kalbos žaismas pamaldžioms sieloms, ar už kūrinių su jos karalijomis, sąrangomis bei rūšimis slypi „progetto intelligente del Cosmos“, kaip neseniai per bendrąją audienciją (2005 m. lapkričio 13 d.) sakė popiežius Benediktas XVI, „protin-gas Dievo planas pasaulio atžvilgiu“.

Darvinas norėjo parodyti, kad „rūšių atsiradimas“ nesiremia jokių kuriamuoju planu, bet tiesiog yra kilimo iš menkiausių pradmenų iki pat žmogaus genealoginis medis. Visa išsirutuliojo iš vienintelės pirmosios užuomazgos. Toks požiūris tapo neįtikėtinais patrauklus ir populiarus, bet lieka daug neatsakytų klausimų (Charles Darwin. *Origin*, Chap. XIV, 585).

Seras Charlesas Popperis, įžymusis filosofas bei mokslo teoretikas, pats yra pasakęs: „Nei Darvinas, nei koks nors darvinistas iki šiol nepateikė bent kokio nors organizmo ar organo adaptyviosios evoliucijos realaus priešastinio, tai yra gamtamokslinio, paaiškinimo. Tebuvo parodyta, jog tai įmanoma teoriškai“ (Karl Popper. *Objektive Erkenntnis. Ein evolutionärer Entwurf*. Hamburg 1984, 280).

Darvinas pats savo didžiajame veikle kartą prasarė: „Kodėl kiekvienoje geologinėje formacijoje bei kiekviename sluoksnyje neknibžda tarpinių grandžių? Geologija mums jokių būdu nerodo nepertraukiamos organinių būtybių grandinės, ir tai galbūt yra rimčiausia priešara, kurią būtų galima kelti mano teorijos nenau-dai...“ (Charles Darwin. *Entstehung der Arten*. Reclam, Stuttgart 1997, 429 ir t., 462 ir t.).

Tai garsiosios „missing links“, trūkstamosios tarpinės grandys. Jei visa iš tiesų išsirutuliojo iš vienintelės pirmosios užuomazgos, tai tada turėtų būti be galo daug tarpinių pakopų, tačiau jų iki šiol neaptikta.

4. Pasakojime apie sukūrimą kalbama ne tik apie rūšių sukūrimą, bet ir apie „judėjimą aukštyn“: iš pradžių augalų pasaulis, po to gyvūnų ir galiausiai – žmogus. Nuo augalų „kylama“ prie medžių, knibždėlyno vandenyje, sparnuočių ir sausumos gyvūnų ir pagaliau žmogaus.

„Judėjimas aukštyn“ nesvetimas ir evoliucijos teorijai: nuo pirmųjų vienląsčių per žuvis, roplius, sausumos gyvūnus, beždžiones iki žmogaus. Vienas mano pažįstamas biologas mėgdavo man sakyti: remiantis Darvino teorija, daug tikėtinau, kad galiausiai išgyvens virusai ir bakterijos. „Kovoje už būvį“ jie daug tinkamesni.

Kodėl šių „kopėčių“ viršuje stovi žmogus? Tik jis gali pažvelgti atgal. Nuo šių kopėčių viršaus galime pažvelgti atgal ir pamatyti, jog kelias, atvedęs iki mūsų, yra prasmingas. Tik mes gebame skirti, protu išsiskverbti į šį iki mūsų atvedusį kelią. Šis kelias kryptingas – bet evoliucijos teorijai šis evoliucijos kryptingumo klausimas toks sunkus! Apie tai norėčiau pakalbėti kitoje katechezėje.

5. Kartu su Bažnyčia apmąstydami Bibliją, vis susiduriame su klausimu: ar iš tikro tėra pasirinkimas, arba priimti Kūrėją bei jam vienam priskirti visą tapsmą, arba visa kildinti vien iš natūralių, materialių priešasčių. Darvinas, atrodo, turėjo tokią alternatyvą: arba Kūrėjas, arba atsitiktinumas. Savo veikalo pabaigoje jis pats taip teigia:

„Labai žymius autorius, atrodo, visiškai tenkina pavienių rūšių nepriklausomo sukūrimo pažiūra. Aš manau, jog, turint prieš akis visa, kas žinoma, su Kūrėjo materijai išpaustais dėsniais geriau dera tai, kad atsiradimas ir išnykimas <...> yra antrinių priešasčių padarinys“ (Darwin, 677).

Vadinasi, ne Kūrėjas, bet natūraliosios priešastys. Tačiau ar toks „arba – arba“ tikrai nepajudinamas? Menka pastaba: Biblijos pasakojime apie sukūrimą teigiama, jog Dievas taręs žemei želdinti augmeniją (*Pr* 1, 11), ir „žemė išželdino augaliją“. Ir Dievas liepia, kad vandenyse knibždėtų gyvūnų ir galiausiai nurodo žemei pagimdyti gyvūnus (*Pr* 1, 24). Argi tai nereiškia, kad Dievas gali veikti ir per žemę?

Klasikinis krikščioniškasis mokymas teigia, kad Dievas sukuria ne tik būti, bet ir veiklą. Jis dovanoja mums ne tik būti, bet ir veiklą. Mes galime būti jo bendrakūrėjai. Esame gavę ne tik būti, bet ir gebėjimą veikti jo plotmėje. Tai esminis krikščioniškojo kūrinių supratimo momentas: Kūrėjas dovanoja kūriniams ne tik būti, bet ir veiklą. Jis dovanoja būti, taip sakant, „be prielaidų“, sukurdamas iš nieko. Bet jo kūriniai tampa bendrakūrėjais, nes jis jiems suteikia dėsnių, jėgų, gebėjimo veikti. Čia neabejotinai glūdi biblinio-krikščioniškojo mokyimo apie kūrinių didybę.

Tad su tikėjimu visiškai suderinama mintis, kad tai, ką Darvinas vadina „antrinėmis priešastimis“, yra natūraliosios priešastys, kuriamojo veikimo išraiška. Netgi egzistuoja to gana „iškilus atvejys“, kuriam visi turime būti dėkingi už savo egzistenciją, – tėvų sąveikavimas su Kūrėju per pradėjimą.

Kiekvienas žmogus tiesiogiai yra Dievo kūriny. Kartu mūsų įžengimo į egzistenciją būtina sąlyga yra tai, kad mūsų tėvai mus pradėjo. Čia tampa aišku, kad „antrinės priešastys“ (Darvinas) susijusios su Kūrėjo veikimu. Argi neprasminga tarti, jog tokia Dievo ir sukurtybės sąveika vyksta visose kūrinių pakopose, taip pat jau elementariausioje materijoje? Juk tikime ir išpažįstame, kad kiekvienas žmogus tiesiogiai yra Dievo kūriny, jo „aš“, jo savastis, jo, kaip asmens, būtis sukurta Kūrėjo, pašaukusio jį į egzistenciją dėl jo paties. Tačiau visa tai būtinai vyksta per antrines priešastis, naują žmogų pradėdant tėvams.

6. Dar vienas dalykas mums atskleidžiamas pasakojime apie sukūrimą: kadangi visus kūrinius sukūrė vienas Kūrėjas, jie visi tarp savęs susiję.

Visus kūrinius jungia kūriniškumo saitas. Dievas sukūrė visa: žvaigždes ir kalnus, jūras ir upes, visas gyvybės formas. Kadangi jis visa sukūrė, visa tarp savęs susiję. Egzistuoja neišardomas kūrinių solidarumas. „Tik“ kūriny yra ir žmogus, ir tai jį vienija su muse ir vandeniu.

Darvinistinio modelio patosas irgi nemenkai remiasi pamatine jausena, kad visi esame susiję su visa kūrinija. Esame kūrinijos dalis. Darwinas kalba apie „kilnės bendrumą, sudarantį neregimą saitą, kurio nesąmoningai ieškojo visi gamtos tyrinėtojai“ (XIV, 585). Jis manė galįs aptikti šį saitą be Kūrėjo, galįs geriau parodyti šį sąsajų kūrį be Jo veikimo. Darwinas laikė visų gyvų būtybių genealoginį bendrumą uždegančia idėja, ir čia jam galime tik pritarti. Suvokti šį bendrumą yra nuostabu bei pakilu.

Manęs nepalieka įtarimas, kad Naujųjų laikų filosofijoje, pradedant Descartes' u, žmogus buvo radikaliai atskirtas nuo likusios gamtos ir jai priešpriešintas kaip dvasinė būtybė. Darwinas žmogų vėl sugražina į gamtą. Jis yra vaikas tos pačios gamtos, kuri pagimdė visa kita. Tai, kad toks sugražinimas nuvedė per toli ir panaikino žmogaus ypatingumą, buvo žingsnis klaidinga kryptimi.

7. Teisinga kryptis išreikšta pasakojime apie sukūrimą kalbant apie septintą dieną – šabą: kūrinija turi tikslą.

Esant žmogui, kūrinija gali pažinti savo Kūrėją. Ji gali jį pripažinti, šlovinti. Šabu nusakomas kūrimo tikslas. Katalikų Bažnyčios katekizme kukliai ir aiškiai pareiškiamas: „Pasaulis sukurtas Dievo garbei“ (KBK 293–294).

Šia plačia tema būtų galima daug ką pasakyti. Baigdami bei turėdami prieš akis kitas katechezes, čia tiktai pridursime: vienas man įdomiausių ideologinio darvinizmo priešininkų, didysis šveicarų zoologas Adolfas Portmannas daug kur pritarė Darwinui, tačiau kartu aiškiai įvardijo jo trūkumus. Pirmiausia tai, ką Joachimas Illiesas savo biografijoje apie Adolfą Portmanną (Herder-TB 873, 159) pavadino „darvinizmo tikslingumo manija“. Gyvybės pasaulis kupinas „betikslio grožio, vertės neturinčių ornamentų, savaimė besisiūlančios šitaip-būties be jokios selekcinės vertės – nepaaiškinamos, vadinasi, beprasmės ir todėl keliančios apmaudą tvarkingam mechanistinio tikrovės aiškinimo pasauliui“ (ten pat, 160). Šio betikslio grožio, šių nuostabių ornamentų, visada neregimų, nenaudingų, tiesiog išreiškiančių grožį, „nesavanaudiškai“ save dovanojančių, prasmę suvokiame tik tada, kai į kūriniją žvelgiame kaip į turinčią tikslą šlovinti Kūrėją.

Debatuose dėl „intelligent design“ galbūt pravartu priminti, kad kūrinijoje esama ir savotiško „artistic design“. Galbūt šis „betikslis“ grožio išpažinimas geriau atskleidžia, kas turima galvoje kritikuojant evoliucionizmą kaip materialistinę pasaulėžiūrą. Galbūt peržengti siaurus materializmo horizontus bei atsiverti Kūrėjo melodijai galėtų čia padėti muzika, kuri, kaip ir gamtamokslis, yra griežtai matematinė.

Ketvirtoji katechezė

(2006 m. sausio 8 d., Vienos šv. Stepono katedra)

Ar prasminga melsti gero oro? Septintojo dešimtmečio pabaigoje girdėjau vieno teologijos profesoriaus pasakaitą, kurioje jis mums, studentams, aiškino, jog visiškai absurdiška melsti gero oro, nes orą lemia vien pasaulio vidinės priežastys, kad Dievas nesikišas, bet viskas vyksta pagal gamtos dėsnius. Todėl nesą jokios prasmės melsti lietaus ar saulės.

Ar prasminga tai, jog vaikai ir sutuoktinis meldžia, kad vėžiu serganti mama pasveiktų? Jei ji pasveiksta, tai kas tai lemia – Dievo „išsikšimas“ ar tiesiog gamtos jėgos? Jei ji nepasveiksta, tai koks jis Dievas, kad nepaiso vaikų ašarų ir sutuoktinio maldavimų? Galbūt negali padėti? Tada jis bejėgis. Galbūt nenori padėti? Tada jis žiaurus ir negailestingas.

Kūrėjo šlovinimas

Ar Kūrėjas šiandien veikia? Tikėjimui tai elementari tiesa. Tikėti, kad yra Dievas, reiškia tikėti, kad jis veikia – ne tik čia ir dabar, ne tik kažkada pradžioje, bet nuolatos, nes visa iš jo kyla, nes jis visa išlaiko ir viskam teikia tikslą. Ar toks tikėjimas tiesiog savavališka prielaida, savotiškas narkotikas norint šiek tiek apsišvaiginti šiame sunkiame pasaulyje, „opiumas liaudžiai“, kaip religiją vadino Karlas Marxas. Ar toks tikėjimas remiasi kuo nors, kas leistų jį laikyti protingu, prasmingu, gražiu ir geru?

Štai kas apie kūrimą ir kūriniją kalbama vienoje ilgoje, gražioje psalmėje:

„Šlovink Viešpatį, mano siela! Viešpatie, mano Dieve, tu be galo didis! Apsisiautęs garbe ir didybe, apsigaubęs šviesa lyg drabužiu. Tu ištempei dangų tarsi palapinės dangą, padėjai savo buveinės sijas viršum vandenų. Iš debesų darsai vežimą ir keliauji ant audros sparnų. Vėjus imi savo pasiuntiniais, žaibų liepsnas – savo tarnais.

Tu įkūrei žemę tvirtai ant jos pamatų, ir ji ten stovės amžinai. Vandenynu tarsi drabužiu ją apklojai; vandenys tįsojo viršum kalnų. Kai tu vandenims pagrūmojai, jie bėgo, traukėsi pasigirdus tavo griausmo balsui, – kalnams išskylant, slėniamis įdumbant, – į vietą, kurią jiems skyrei. Tu nubrėžei ribą, kurią peržengti uždraudei, kad žemės vėl neapsemtu.

Tu liepi šaltiniams sruventi slėniuose ir upėms tekėti tarp kalvų. Jie duoda vandens miško žvėrimis; laukiniai asilai ten malšina troškulį. Pakrantėse padangių paukščiai lizdus kraunasi ir čiulba ant medžių šakų. Tu laistai kalnus iš savo aukštos buveinės; žemė kupina tavo palaimos. Tu želdai žolę galvijams ir augalus žmonių reikalams, kad augintų maito iš žemės – ir vyno, kuris linksmina žmogaus širdį, ir alyvmedžių aliejaus, nuo kurio švyti veidai, ir duonos, kuri